

KIRGISTAN

OBLICZA TRANSFORMACJI

Redakcja naukowa
Michał Kuryłowicz
Krystian Pachucki-Włosek

Kirgistan – oblicza transformacji

pod redakcją
Joachima Dieca, Anny Jach,
Michała Kuryłowicza i Jana Brodowskiego

Tom 1

KIRGISTAN – oblicza transformacji

POD REDAKCJĄ

MICHAŁA KURYŁOWICZA I KRYSTIANA PACHUCKIEGO-WŁOSKA

Michał Kuryłowicz
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-5041-6683>
✉ michal.kurylowicz@uj.edu.pl

Krystian Pachucki-Włosek
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-4527-5441>
✉ krystian.pachucki97@gmail.com

© Copyright by individual authors, 2020

Recenzent: prof. dr hab. Grzegorz Mazur

Opracowanie redakcyjne: Marta Kupińska

Projekt okładki: © Ka Klakla

ISBN 978-83-8138-107-9 (druk)
ISBN 978-83-8138-265-6 (on-line, pdf)
<https://doi.org/10.12797/9788381382656>

Na okładce wykorzystano zdjęcie autorstwa E. Żak
(Biszkek, Kirgistan)

Publikacja została dofinansowana ze środków Wydziału Studiów
Międzynarodowych i Politycznych UJ, Instytutu Rosji i Europy
Wschodniej UJ, Instytutu Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

<i>Od redakcji</i>	9
<i>From the Editor</i>	11
Michał Kuryłowicz, Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Wprowadzenie</i>	13

I. Polityka

1. Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Prezydent i egzekutywa we współczesnym Kirgistanie</i>	25
2. Michał Kuryłowicz	
<i>Parlament i ewolucja systemu partyjnego w Kirgistanie po 2010 roku</i>	43
3. Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Oblicze ideowe republiki i polityka historyczna współczesnego Kirgistanu</i>	69

II. Gospodarka

1. Łukasz Rabiasz	
<i>Podstawowe wskaźniki makroekonomiczne Kirgistanu, główne działy gospodarki i polityka ekonomiczna po 2010 roku</i>	85
2. Katarzyna Kosowska	
<i>Kirgistan w pętli energetycznej – problemy z wykorzystaniem potencjału wodnego republiki, tradycyjne i nowe źródła energii</i>	105
3. Patryk Dujka	
<i>Handel międzynarodowy Kirgistanu – najważniejsi partnerzy, kluczowe produkty eksportowe i importowe</i>	123

4. Konstancja Polit
*Migracja zarobkowa z Kirgistanu. Znaczenie gospodarcze
i polityczne kirgiskich gagarbaiterów* 143

III. Społeczeństwo

1. Paweł Panasiuk
Panorama społeczna Kirgistanu 169
2. Elżbieta Żak
*Tożsamość państwowa czy komunikacja międzykulturowa?
Problemy językowe we współczesnym Kirgistanie* 185
3. Daria Saprynskaja, Iwan Sokołowski
Islam w Kirgistanie 207
4. Barbara Tomków
*Polityka w zakresie równości płci i pozycja kobiety
we współczesnym Kirgistanie* 227
5. Michał Kuryłowicz
Edukacja i polityka edukacyjna współczesnego Kirgistanu 245
6. Bartosz Oleszko-Pyka
*Dziennikarstwo internetowe oraz media społecznościowe
w Kirgistanie – znaczenie oraz społeczna odpowiedzialność*.....271

IV. Kirgistan na arenie międzynarodowej

1. Michał Lubina
*Po pierwsze Rosja. Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa
Kirgistanu wobec nowych wyzwań na obszarze eurazjatyckim* 287
2. Sebastian Torłop
*„Mała Wielka Gra” – Kirgistan pomiędzy Federacją Rosyjską
a USA w aspekcie militarnym*.....311
3. Paweł Panasiuk
Kirgistan – stosunki z sąsiadami w regionie Azji Centralnej.....329
4. Kinga Osierda
Tureckie soft power w Kirgistanie 343

Zakończenie

Elżbieta Żak <i>Odwiedziny w „nieucywilizowanej” przestrzeni</i>	361
Biogramy	367
Indeks nazwisk.....	371

2. Kirgistan w pętli energetycznej – problemy z wykorzystaniem potencjału wodnego republiki, tradycyjne i nowe źródła energii

ABSTRACT

Kyrgyzstan in the Energy Loop – Problems Using the Water Potential of the Republic, Traditional and New Energy Sources

Energy is one of the most important sectors of Kyrgyzstan's economy. The energy sector of the republic consists of two segments: oil and gas sector and electricity sector. Hydropower is the dominant area of the Kyrgyz energy sector, which is associated with the huge resources of water energy possessed by Kyrgyzstan. In the future, hydropower could become a guarantee of improving the energy and economic security of Kyrgyzstan. To make it happen, there is a need to solve major problems such as underinvestment in the sector, the need to modernize infrastructure, change pricing policy, and fight corruption. In turn, Kyrgyzstan's oil and gas sector is controlled by Russian capital (such as Gazprom or Rosneft).

Keywords: Kyrgyzstan, hydropower, oil, gas

Резюме

Кыргызстан в энергетической петле – проблемы использования водного потенциала республики, традиционные и альтернативные источники энергии

Энергетика является одним из важнейших секторов экономики Кыргызстана. Энергетический комплекс республики

состоит из двух сегментов: топливного сектора и электроэнергетики. Доминирующим сектором кыргызской энергетики является гидроэнергетика, что связано с огромными ресурсами водной энергии, которыми обладает Кыргызстан. В будущем гидроэнергетика может стать гарантией повышения как энергетической так и экономической безопасности Кыргызстана. Для этого необходимо решить основные проблемы сектора, такие как недостаточные инвестиции в сектор, необходимость модернизации инфраструктуры, изменения ценовой политики, борьба с коррупцией. В свою очередь, нефтегазовый сектор Кыргызстана контролируется российским капиталом (Газпром, Роснефть).

Ключевые слова: Кыргызстан, гидроэнергетика, нефть, газ

Jedną z ważniejszych gałęzi przemysłu Kirgistanu jest energetyka, która generuje 3,9% PKB kraju oraz stanowi 16% produkcji przemysłowej (World Bank, 2015, s. 9). Na sektor energetyczny republiki składają się dwa segmenty: wydobywanie paliw (węgiel, ropa naftowa oraz gazu ziemnego) oraz produkcja energii elektrycznej. Obie branże pracują na rzecz pozostałych sektorów przemysłu, jak również gwarantują energię gospodarstwom domowym, rolnictwu i transportowi.

Dominującym podsektorem kirgiskiej energetyki jest hydroenergetyka. Dzieje się tak za sprawą ogromnych zasobów energii wodnej posiadanych przez Kirgistan.

1. Potencjał wodny Kirgistanu

Około 85% powierzchni Kirgistanu zajmują wysokie góry, w których na skutek topnienia lodowców i śniegu powstaje ponad 30 tys. cieków wodnych. Całkowity spływ słodkich wód w kraju stanowi ok. 50% wszystkich zasobów słodkich wód Azji Centralnej. Ogó-

łem na terytorium Republiki Kirgiskiej znajduje się 8208 lodowców. Posiadane zasoby wodne pozwalają Kirgistanowi zajmować trzecią pozycję wśród państw WNP, po Rosji i Tadżykistanie (Państwowy Komitet Przemysłu, Energetyki i Kopalin Republiki Kirgiskiej, 2019).

Średni roczny spływ rzek i innych wód w Kirgistanie wynosi około 45-50 km³. Z tego około 75% stanowi spływ rzeki Syr-darii (27-28 km³) i 2% Amu-darii (1.9 km³) – dwóch głównych wodnych tętnic regionu. Ze względu na górzyste ukształtowanie terenu duża część wody kierowana jest na obszary sąsiednich, niżej położonych państw, głównie do Uzbekistanu i Kazachstanu, zaś w mniejszym stopniu do Chin i Tadżykistanu (Global Water Partnership, 2006).

2. Sektor elektroenergetyczny Kirgistanu

Potencjał wodny Kirgistanu pozytywnie wpływa na rozwój krajowego sektora elektroenergetycznego. Ponad 80% elektryczności państwa wytwarzają elektrownie wodne; pozostała część przypada na elektrownie ciepłne, pracujące z użyciem węgla, gazu lub mazutu. Potencjał hydroenergetyczny Kirgistanu oceniany jest na ponad 163 mld kWh rocznie, z czego obecnie eksploatuje się jedynie 10%. Sektor hydroenergetyczny ma wiele słabych stron, wśród których należy wymienić duże wahania rezultatów jego działalności w okresie letnim i zimowym (niskie temperatury powodują zamrażanie wody, co w rezultacie prowadzi do zmniejszenia dostaw energii), przestarzałą infrastrukturę wymagającą kosztowych działań modernizacyjnych czy uzależnienie południowych obszarów kraju od linii przesyłowych z innych państw (Gacek, 2013, s.187).

Na sektor elektroenergetyczny Kirgistanu składa się 9 elektrowni o sumarycznej mocy 3 646 MW. Siedem z nich to elektrownie wodne o mocy 2 918 MW, a pozostałe dwie – elektrownie ciepłne. Największe elektrownie wodne zbudowane zostały na rzece

Naryn, będącej strategicznym dobrem kraju. Generują one 97% energii wodnej (*Przewodnik...*, 2009, s. 8). Pozostałe 3% przypada na 9 minihydroelektrowni zlokalizowanych na innych, mniejszych rzekach republiki.

Tabela 1. Największe elektrownie wodne Kirgistanu

Nazwa	Moc (MW)	Rzeka
Toktogulska Elektrownia Wodna	1200	Naryn
Kurpsajska Elektrownia Wodna	800	Naryn
Tasz-Kumyrska Elektrownia Wodna	450	Naryn
Szamaldysajska Elektrownia Wodna	240	Naryn
Uczkurgańska Elektrownia Wodna	180	Naryn
Kambaratyńska Elektrownia Wodna	120	Naryn
Baszyńska Elektrownia Wodna	40	Atbaszy

Źródło: opracowanie własne na podstawie strony spółki Elektriczeskije Stancji (<http://www.energo-es.kg>).

Tabela 2. Elektrownie ciepłne Kirgistanu

Nazwa	Moc (MW)	Miasto
Elektrownia w Oszu	50	Osz
Elektrownia w Biszkeku	812	Biszkek

Źródło: opracowanie własne na podstawie strony spółki Elektriczeskije Stancji (<http://www.energo-es.kg>).

Kirgiski sektor elektroenergetyczny przeszedł restrukturyzację pod koniec lat 90. XX wieku. Program Denacjonalizacji i Prywatyzacji KyrgyzEnergo przyjęty przez rząd w 1999 roku miał na celu podniesienie efektywności przedsiębiorstw państwowego sektora elektroenergetycznego. KyrgyzEnergo był wówczas gigantem elektroenergetyki, należącym do państwa i kontrolującym cały łańcuch produkcji i przesyłu energii. Program restrukturyzacyjny składał się z czterech etapów zakładających podział sektora ener-

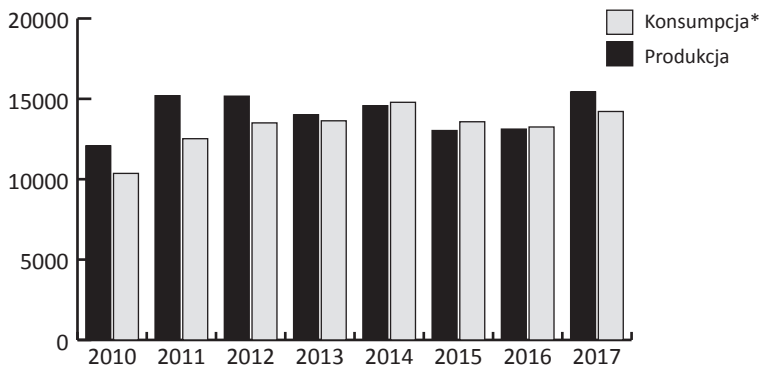
getycznego na kilka części i ich dalszą prywatyzację. Pierwsze trzy etapy zakończono około 2001 roku wyodrębnieniem z Kyrghyz-Energo 6 spółek akcyjnych:

1. **Elektriczeskije Stanciji** – monopol w segmencie produkcji energii elektrycznej, zarządzanie głównymi elektrowniami wodnymi i cieplnymi kraju;
2. **Nacjonalnaja Elektriczeskaja Siet Kirgistana** – kontrola przesyłu energii.
Dystrybutorzy energii elektrycznej;
3. **SeverElectro** – dystrybucja w regionie Biszkeku, obwodzie czujskim i talaskim;
4. **VostokElectro** – dystrybucja w obwodzie issykkulskim i naryńskim;
5. **OszElectro** – dystrybucja w obwodzie oszyńskim;
6. **DżalalabadElectro** – dystrybucja w obwodzie dżalalabadzkim.

Według stanu z roku 2017 udział rządu kirgiskiego w przedsiębiorstwach sektora elektroenergetycznego wynosił prawie 95% (World Bank, 2017, s. 13).

Duży potencjał elektroenergetyczny (14-15,5 mld KWh rocznie) pozwalał Kirgistanowi przez lata zaspokajać swoje własne zapotrzebowanie, zaś pozostałą część energii elektrycznej kierować na eksport. Jej odbiorcami były: Rosja, Chiny, Kazachstan, Uzbekistan oraz Tadżykistan. Łączna wielkość eksportu mieściła się w przedziale 2-2,5 mld KWh rocznie. Rosnąca konsumpcja własna, wraz ze stratami wynikającymi z przestarzałej sieci elektrycznej, spowodowała, iż w latach 2014-2016 kraj przeszedł transformację od państwa eksportera energii elektrycznej w stronę importera. Oznacza to, że coroczny przyrost konsumpcji energii elektrycznej przekroczył poziom jej produkcji (14 mld kWh), stąd republika kilka lat z rządu zmuszona była sprowadzać energię elektryczną. Możliwe jest to dzięki zaciąganyemu kredytowi, zaś taryfy za importowaną do kraju energię elektryczną są 3-5 razy wyższe od średnich taryf obowiązujących w kirgiskiej energetyce.

Wykres 1. Produkcja i konsumpcja energii elektrycznej w Kirgistanie w latach 2010-2017 (w mln kWh)

*z uwzględnieniem strat w sieciach elektrycznych

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Bilansu paliwowo-energetycznego za 2017 rok* Narodowego Komitetu Statystycznego Republiki Kirgistanu (<http://www.stat.kg/ru/publications/toplivno-energeticheskij-balans/>).

Problem poważnego deficytu energii elektrycznej w Kirgistanie po raz pierwszy dał o sobie znać zimą 2007/2008 roku, gdy poziom wody w Zbiorniku Toktogulskim (głównym zbiorniku wody w kraju) znacznie się obniżył. Jako główną przyczynę zbyt małej ilości wody, i w rezultacie niedostatku energii elektrycznej, władze państwowe wskazały na zbyt mroźne zimy w latach 2008-2009 oraz cykl wyjątkowo suchych okresów letnich. W celu rozwiązania problemu rząd Kirgistanu podjął decyzję o ograniczeniu konsumpcji energii zarówno dla przemysłu, jak i dla ludności. Jednocześnie poinformowano o wzroście cen elektryczności oraz podjęto próby zwiększenia mocy elektrowni ciepłych w Biszkeku i Oszu. Liderzy opozycji politycznej (jak również wielu niezależnych analityków) oskarżyli władze o złe zarządzanie, korupcję w sektorze, a szczególnie o niesankcjonowaną sprzedaż wody do państw sąsiednich (Dzhuraev, 2009).

3. Kapitał zachodni w kirgiskiej hydroenergetyce

Kirgiski sektor energetyczny, podobnie jak i cała gospodarka, boryka się obecnie z wieloma problemami, wśród których na pierwszy plan wysuwa się kwestia deficytu inwestycji. W celu przyciągnięcia do kraju kapitału zagranicznego w 2003 roku zostało przyjęte prawo regulujące działalność zagranicznych firm w gospodarce republiki. Obecnie największymi inwestorami na lokalnym rynku energetycznym są Rosja i Chiny.

W 2012 roku doszło do podpisania rosyjsko-kirgiskiej umowy dotyczącej budowy zapór na rzece Naryn. Realizacja projektu miała na celu poprawę bezpieczeństwa energetycznego kraju oraz wzmocnienie pozycji Kirgizów w kontaktach z bogatszymi państwami regionu. Umowa przewidywała budowę hydroelektrowni Kambar-Ata 1 oraz kaskady elektrowni wodnych w górnym biegu rzeki Naryn. Za realizację projektu Kambar-Ata 1 o wartości 400 mln USD odpowiadała rosyjska spółka Inter RAO, zaś budowę czterech elektrowni wodnych na rzece Naryn miał się zająć holding RusHydro. Koszty utworzenia kaskady Naryn o mocy 1860 MW oszacowano na 727 mln USD (Vavina, 2019). Ze względu na niesprzyjającą koniunkturę gospodarczą oraz problemy budżetowe w 2015 roku strona rosyjska poinformowała o braku możliwości sfinansowania projektów elektroenergetycznych w Kirgistanie. W 2016 roku kirgiski parlament unieważnił umowę dotyczącą wspomnianych inwestycji. Rok później zainteresowanie budową kaskady 10 elektrowni wodnych na rzece Naryn wyraziła czeska spółka Liglass Trading CZ. Projekt o wartości 500 mln USD miał zostać wdrożony do eksploatacji w 2020 roku (Peschinskij, 2017). W ciągu niespełna roku umowa z Liglass Trading również została rozwiązana, gdyż strona czeska nie spłaciła kirgiskich zobowiązań wobec eksinwestora – spółki RusHydro – w wysokości 37 mln USD.

W obecnej sytuacji Kirgistan nie jest w stanie samodzielnie zrealizować projektów budowy hydroelektrowni na rzece Naryn.

Ponadto w perspektywie krótkoterminowej deficyt środków finansowych, wykwalifikowanej kadry w sektorze energetyki wodnej, przestarzała i wyeksploatowana infrastruktura mogą doprowadzić do poważnego kryzysu hydroenergetycznego w kraju. Szczególnie, iż rozwojowi sektora elektroenergetycznego w Kirgistanie przeciwnie są pozostałe państwa Azji Centralnej. Kirgistan posiada kontrolę nad górnymi partiami rzek, które zaopatrują w zasoby wodne cały region środkowoazjatycki. Państwa położone niżej – Kazachstan i Uzbekistan – wykorzystują potencjał transgranicznych rzek dla własnych systemów irygacyjnych. A zatem akumulowanie dużych zasobów wody w zbiornikach sztucznych Kirgistanu w celu produkcji energii elektrycznej stanowi poważny problem dla innych środkowoazjatyckich krajów ukierunkowanych na rolnictwo, szczególnie produkcję bawełny.

Po rozpadzie ZSRR kraje Azji Centralnej próbowały zawieść wielostronne porozumienia dotyczące podziału wód regionu. Jednakże przeważająca część umów okazała się nieefektywna. Po szczególne państwa środkowoazjatyckie zaczęły oddawać pierwszeństwo corocznym dwustronnym porozumieniom. Integralna ich część stanowi o obowiązku dostarczania przez Kirgistan określonego minimum wody w zamian za zakup w okresie letnim wskazanej ilości energii elektrycznej przez kraje sąsiadujące.

Sektor energetyczny Republiki Kirgiskiej charakteryzuje się dziś słabą kondycją finansową, zaś jego odbudowa, która 5 lat temu według Banku Światowego wymagała nakładów finansowych wielkości 870 mln USD, dziś wymaga – 1 mld USD. Wśród głównych przyczyn deficytu środków w sektorze energetycznym wskazuje się niskie taryfy na elektryczność oraz wszechobecną korupcję.

4. Problemy kirgiskiego sektora hydroenergetycznego

a. Niskie ceny energii

Opłaty za wodę w Kirgistanie ustalane są na różnym poziomie w zależności od grupy odbiorców: gospodarstwa domowe, przemysł, organizacje rządowe, rolnictwo, przepompownie oraz pozostali użytkownicy. Chcąc sprostać oczekiwaniom obywateli, rząd kirgiski ustala taryfy na wodę poniżej kosztów produkcji, mocno je subsydiując (Kochanek, 2017, s. 99-127). Osobną kwestią są niskie taryfy na elektryczność. Taki stan rzeczy przekłada się na słabą rentowność sektora oraz chroniczny deficyt środków finansowych na inwestycje w hydroenergetyce. Jedynym rozwiązaniem w tej sytuacji, zdaniem międzynarodowych ekspertów, jest podniesienie taryf na elektryczność (Asanov, 2018). Były minister energetyki Kirgistanu Osmonbek Artikbajew zauważa, że sprawa ich wzrostu wymaga rozwiązania, po uprzedniej głębokiej analizie, problemu ze strony rządu: „Energia elektryczna nie powinna być sprzedawana po cenie niższej niż koszty własne jej wytworzenia. Producenci elektryczności powinni mieć możliwość prowadzenia działalności i rozwoju. Z drugiej strony taryfy powinny być ustalone z uwzględnieniem poziomu dobrobytu społeczeństwa (...). Bez zysku kondycja spółek elektrycznych nie ulegnie poprawie” (Asanov, 2018).

b. Korupcja w kirgiskiej energetyce

Problemy w sektorze energetycznym kraju rozpatrywane są także w kontekście korupcji. Zgodnie z dekretem prezydenta „O środkach eliminacji przyczyn politycznego systemu korupcji w organach władzy” z 2014 roku wskazano 15 najbardziej skorumpowanych ministerstw i resortów, wśród których znalazło się Ministerstwo Energetyki i Przemysłu. Kontrole wykazały, że zakupni urzędnicy zasiadali w samych spółkach dystrybucyjnych, zaś procedury korupcyjne były obecne przy przeprowadzanych

przetargach, eksporcie energii elektrycznej, wydawaniu licencji oraz ustalaniu polityki taryfowej.

W 2011 roku wyszła na jaw sprawa kradzieży energii elektrycznej na dużą skalę w spółce SeverElectro. Firma ta wprowadzała do bazy elektronicznej nieistniejących abonentów, którym przypisywano skradzione wielkości energii elektrycznej (*Korrupsiya v eh-nergetike...*, 2014). Wysoki poziom korupcji istnieje w segmencie zamówień publicznych. Urzędnicy anulują przetargi lub okazują się one zwykłą formalnością, bowiem zwycięzca jest ustalany z wyprzedzeniem. Do przestępstw korupcyjnych dochodzi też podczas eksportu energii elektrycznej, którą sprzedaje się za pośrednictwem prywatnych firm pośredniczących.

5. Sektor naftowo-gazowy Kirgistanu

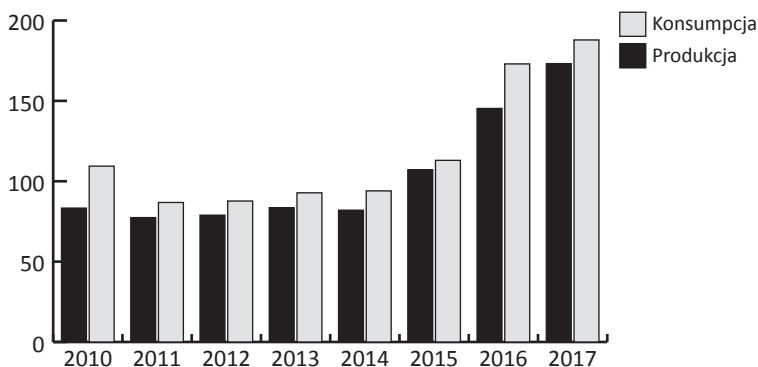
W porównaniu z pozostałymi państwami Azji Centralnej Kirgistan posiada niewielkie zasoby ropy naftowej (13 mln ton) i jeszcze mniejsze gazu ziemnego (6,5 mld m³).

Rosnąca z roku na rok produkcja ropy naftowej – na poziomie 173,2 tys. ton w 2017 roku – pozwala w dużej mierze zaspokoić popyt wewnętrzny Kirgistanu. Reszta surowca jest importowana z Rosji i Uzbekistanu. Ponadto Federacja Rosyjska reprezentowana przez Gazprom Neft Azja od połowy 2006 roku pokrywa ponad 90% kirgiskiego zapotrzebowania na produkty naftowe. Obecnie rosyjska spółka naftowa jest jednym z największych w Kirgistanie operatorów na rynku produktów naftowych oraz gazu LNG (Bej-sebaev, 2017, s. 73-79).

Rosyjska obecność w sektorze naftowym Kirgizji uległa wzmocnieniu w 2014 roku za sprawą przejęcia przez spółkę Rosneft firmy Biszkekskaja Nieftianaja Kompanija za kwotę 39 mln USD (Rosneft, 2014a) oraz 50% udziałów firmy INTEK, będącej właścicielem kompleksu paliwowego na lotnisku w Oszu – drugim

co do wielkości lotnisku w kraju (Rosneft, 2014b). W wymiarze ekonomicznym rosyjskie działania uderzają w chińskie plany uniezależnienia Kirgistanu od importu rosyjskich paliw. W 2013 roku Państwo Środka sfinalizowało projekt budowy rafinerii w Karabalcie na północy Kirgistanu. Inwestycja o wartości 200 mln USD jest w stanie zaspokoić połowę kirgiskiego zapotrzebowania na produkty naftowe (około 600 tys. ton), co w efekcie przełoży się na zwiększenie niezależności energetycznej Kirgistanu (Jarosiewicz, Lang, 2014).

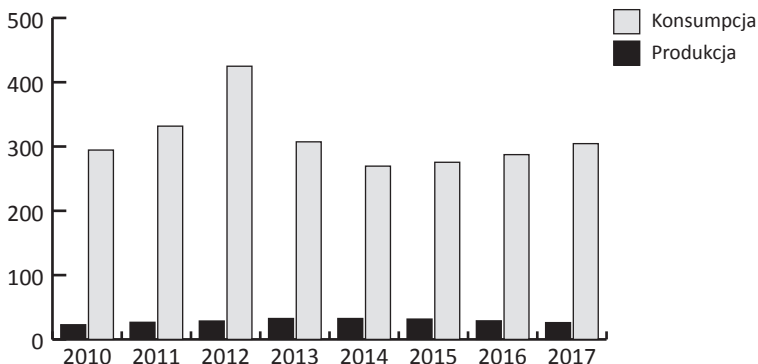
Wykres 2. Produkcja i konsumpcja ropy naftowej w Kirgistanie w latach 2010-2017 (w tys. ton)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Bilansu paliwowo-energetycznego za 2017 rok* Narodowego Komitetu Statystycznego Republiki Kirgistanu (<http://www.stat.kg/ru/publications/toplivno-energeticheskij-balans/>).

Wydobycie gazu ziemnego w Republice Kirgiskiej w drugiej dekadzie XXI wieku kształtowało się na poziomie 23-32,5 mln m³ surowca rocznie. Osiągany w tym okresie poziom produkcji nie pozwalał na pokrycie nawet 10% zapotrzebowania. Zależność od importowanego gazu w tym przypadku wynosi około 92%.

Wykres 3. Produkcja i konsumpcja gazu ziemnego w Kirgistanie w latach 2010-2017 (w mln m³)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Bilansu paliwowo-energetycznego za 2017 rok* Narodowego Komitetu Statystycznego Republiki Kirgistanu (<http://www.stat.kg/ru/publications/toplivno-energeticheskij-balans/>).

Warto zaznaczyć, iż Kirgistan kupuje surowiec po najwyższych stawkach spośród wszystkich państw WNP. Wysokie ceny gazu doprowadziły do ogromnego zadłużenia państwowej spółki Kyr-gyzGaz, którą rząd kirgiski w 2014 roku zdecydował się sprzedać Rosjanom za symbolicznego dolara. Tak rozpoczął się proces przejmowania przez Moskwę kontroli nad kirgiskim sektorem energetycznym. Po zawarciu transakcji na własność Gazpromu przeszły wszystkie aktywa spółki Kyr-gyzGaz: gazociągi, sieci dystrybucji gazu, podziemne magazyny gazu itd. W zamian rosyjski gigant gazowy przejął długi kirgiskiej spółki w wysokości 31 mld USD, jak również zobowiązał się zainwestować w ciągu 5 lat 20 mld rubli w rozwój infrastruktury gazowej Kirgistanu. Ponadto rosyjski monopolista miał się stać gwarantem dostaw gazu do Kirgistanu, jak również budowy oraz rekonstrukcji infrastruktury transportowej w sektorze gazowym. Umowa została zawarta na 25 lat. Po tym okresie strona kirgiska będzie mogła odkupić aktywa Kyr-gyz-

Gazu (Khodyakova, 2013, 2014). Od połowy 2014 roku – działając pod nową nazwą „Gazprom Kirgistan” – spółka jest wyłącznym importerem gazu ziemnego w Kirgistanie, właścicielem magistrali gazowych oraz sieci dystrybucji gazu ziemnego (Gazprom, 2019).

Kolejnym krokiem w zacieśnianiu rosyjsko-kirgiskiej współpracy energetycznej było podpisane w 2019 roku porozumienie wstępne w sprawie przejęcia przez Gazprom innej spółki energetycznej Kirgistanu – Kyrgyzneftegaz. Jeśli transakcja dojdzie do skutku, Rosja będzie sprawować kontrolę nad całym kirgiskim rynkiem paliwowym. Kyrgyzneftegaz to dziś główne naftowo-gazowe aktywo republiki. Spółka prowadzi prace badawcze oraz zajmuje się wierceniem i wydobyciem ropy naftowej i gazu ziemnego z krajowych złóż. W posiadaniu Kirgistanu znajduje się ponad 85-procentowy pakiet akcji spółki. Kyrgyzneftegaz pracuje na 35 małych złożach zlokalizowanych w obwodach batkeńskim oraz dżalalabadzkim na południu kraju. Roczny poziom wydobycia ropy naftowej przez firmę wynosi 75-80 tys. ton (Gazprom, 2019).

Główną przyczyną chęci sprzedaży Kyrgyzneftegazu jest słaba kondycja spółki spowodowana niską efektywnością zarządzania, niestabilnym zbytem produkcji, brakiem zapasów oraz spadkiem poziomu przetwórstwa ropy naftowej. Gazprom zamierza przeznaczyć 80-120 mln USD na modernizację należącej do Kyrgyzneftegazu rafinerii Kyrgyz Petroleum Company. Plany rosyjskiego giganta gazowego w Kirgistanie zakładają także przeprowadzenie nowych prac wiertniczo-poszukiwawczych w celu zwiększenia poziomu wydobycia gazu ziemnego do 100 mln m³ rocznie, co będzie wymagało inwestycji wielkości 250-300 mln USD (Denisenko, 2019).

6. Odnawialne źródła energii (OZE) Kirgistanu

Obok hydroenergetyki Kirgistan posiada duży potencjał innych odnawialnych źródeł energii. Podstawę dla nich stanowi ustawa z 2008 roku „O odnawialnych źródłach energii”.

Potencjał OZE, według ocen Ministerstwa Gospodarki KR oraz zagranicznych instytucji, wynosi:

- energii słonecznej cieplnej – 500 tys. kWh/rok;
- energii słonecznej elektrycznej – 20-30 tys. kWh/rok;
- energii wodnej małych rzek i cieków wodnych – 5-8 mln kWh/rok;
- energii wiatrowej – 40-50 tys. kWh/rok;
- energii geotermalnej – 5-10 tys. kWh/rok;
- energii z biomasy – około 1 mln kWh/rok

(Państwowy Komitet Przemysłu, Energetyki i Kopalni Republiki Kirgiskiej, 2019).

Badania nad OZE w republice prowadzone były jeszcze w czasach radzieckich. W 1980 roku uczeni z Narodowej Akademii Nauk Kirgistanu stworzyli eksperymentalną biogazownię. Zakład Tezelektomasz (dzisiejsza Oremi) opracował i wypuścił seryjną produkcję mikro- i minihydroelektrowni różnej mocy. Fabryka EWM rozpoczęła wytwarzanie opracowanych przez siebie kolektorów słonecznych oraz paneli fotowoltaicznych w celu uzyskania elektryczności. Instytut Automatyki Narodowej Akademii Nauk Kirgistanu prowadził ponadto badania nad OZE. Zostały jednak zahamowane z przyczyn ekonomicznych po rozpadzie ZSRR. Obecnie zajmuje się nimi Narodowa Akademia Nauk Kirgistanu oraz uczelnie techniczne republiki (Abdrisaev, 2017). Pomimo dużego potencjału OZE w Republice Kirgiskiej ich wykorzystanie nie przekracza obecnie 1%.

Choć do OZE zalicza się różne źródła, polityka narodowa Kirgistanu skupia się głównie na rozwoju małych elektrowni wodnych (MEW). Jesienią 2017 roku rząd Kirgistanu przyjął program

narodowy „Czterdzieści kroków do przyszłości”, który przewiduje budowę 11 MEW o łącznej mocy 161 MW do roku 2021 oraz zwiększenie udziału OZE w ogólnej produkcji energii elektrycznej w Kirgistanie do 10% (*Programma Pravitel'stva...*, 2017).

Bezpieczeństwo energetyczne republiki nieustannie jest zagrożone. Krajowa produkcja surowców energetycznych koncentruje się na wytwarzaniu energii elektrycznej w ponad 90% generowanej przez hydroelektrownie, zaś ponad 90% konsumowanych węglowodorów Kirgistan importuje. Prowadzi to do wysokiego uzależnienia od poziomu wód rzek, jak również od cen światowych na gaz ziemny oraz – w mniejszym stopniu – na ropę naftową i produkty ropopochodne. Z każdym rokiem wzrasta zależność energetyki Kirgistanu (szczególnie sektora naftowo-gazowego) od Rosji. Największy wpływ wywierają tu Gazprom oraz Rosneft. Gwarantem wzrostu bezpieczeństwa energetycznego Kirgistanu może być dziś poprawa kondycji sektora elektroenergetycznego w drodze rozwiązania dotychczasowych problemów, takich jak: niedoinwestowanie, konieczność modernizacji infrastruktury, zmiana polityki taryfowej czy walka z korupcją.

Bibliografia

- Bejsebaev R., 2017, *Sotrudnichestvo Kyrgyzstana i Rossii v toplivo-ehnergeticheskom sektore: sostoyanie, problemy, perspektivy*, „Vestnik Tomskiego Gosudarstvennogo Universiteta”, no. 422.
- Gacek Ł., 2013, *Azja Centralna w polityce energetycznej Chin*, Kraków.
- Kochanek E., 2017, *Azja Centralna – rosnący w siłę dostawca surowców energetycznych*, „Zeszyty Naukowe Akademii Sztuki Wojennej”, nr 4 (109).
- Przewodnik po rynku. Republika Kirgiska*, 2009, Ałmaty.

Źródła internetowe

- Abdrisaev E., 2017, *Vozobnovlyaemye vidy ehnergii v Kyrgyzstane – mnenie ehksperta*, 9 VI, online: <http://ekois.net/vozobnovlyaemye-vidy-ehnergii-v-kyrgyzstane-mnenie-ehksperta/> – 04 V 2019.

- Asanov B., 2018, *Energetika KR. Milliardnyj defitsit i popytka povysit' taryfy*, 5 III, online: <https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan-energy-econom-ic/29079931.html> – 23 VI 2019.
- Gazprom, 2019, *Подписана Дорожная карта по участию „Газпрома” в приобретении имущества и активов „Кыргызнефтегаза”*, online: <https://www.gazprom.ru/press/news/2019/march/article/477581/> – 08 VII 2019.
- Global Water Partnership, 2006, *Национальный отчет Кыргызской Республик*, online: http://www.cawater-info.net/ucc-water/pdf/ucc_water_report_kyrg_rus.pdf – 05 VI 2019.
- Denisenko D., 2019, *GKEPN raskryl plany „Gazproma” po investitsiyam v „Kыргызneftegaz”*, „Economist”, online: <https://economist.kg/2019/04/04/gkepn-raskryl-plan-y-gazproma-po-investitsiyam-v-kyrgyzneftegaz/> – 22 VII 2019.
- Dzhuraev Sh., 2009, *Energeticheskij krizis v Kyrgyzstane. Prichiny i sledstviya*, „EUCAM – Europe-Central Asia Monitoring”, no. 5, online: <https://eucentralasia.eu/ru/2009/02/energy-emergency-in-kyrgyzstan-causes-and-consequences-ru/> – 16 VI 2019.
- Elektricheskie Stancii, online: <http://www.energo-es.kg/> – 18 VII 2019.
- Jarosiewicz A., Lang J., 2014, *Rosyjskie inwestycje w Kirgistanie*, „Analizy OSW”, online: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-02-26/rosyjskie-inwestycje-w-kirgistanie> – 22 VIII 2019.
- Khodyakova E., 2014, *„Gazprom” kupil za \$1 aktivy operatora Kirgizii*, „Vedomosti”, 10 IV, online: <https://www.vedomosti.ru/business/news/2014/04/10/gazprom-kupil-za> – 12 V 2019.
- Khodyakova, E., 2013, *Gazprom idet v Kirgiziyu*, „Vedomosti”, 28 V, online: https://www.vedomosti.ru/business/articles/2013/05/28/gazprom_idet_v_kirgiziyu – 18 VI 2019.
- Korrupsiya v ehnergetike Kyrgyzstana. *Boj s ten'yu*, 2014, online: <http://www.stanradar.com/news/full/7699-korrupsija-v-energetike-kyrgyzstana-boj-s-tenju.html> – 22 VIII 2019.
- Narodowy Komitet Statystyczny Republiki Kirgistanu, *Bilans paliwowo-energetyczny za 2017 rok*, 2018, online: <http://www.stat.kg/ru/publications/toplivno-energeticheskij-balans/> – 05 VI 2019.
- Państwowy Komitet Przemysłu, Energetyki i Kopalin Republiki Kirgizskiej, 2019, online: <http://www.gkpen.kg/> – 23 VIII 2019.
- Peschinskij I., 2017, *Stroit' Narynskie GES v Kirgizii budet Chekhiya, a ne Rossiya*, „Vedomosti”, 10 VII, online: <https://www.vedomosti.ru/business/news/2017/07/10/717724-stroit-ges-kirgizii> – 15 VII 2019.

- Programma Pravitel'stva Kyrgyzskoj Respubliki „40 shagov v budushhee”*, 2017, online: http://www.gov.kg/?page_id=74383&lang=ru – 29 VII 2019.
- Rosneft, 2014a, *„Rosneft” zakryla sdelku po pribreteniju „Biшкекской нефтяной компании”*, online: <https://www.rosneft.ru/press/releases/item/153728/> – 15 VII 2019.
- Rosneft, 2014b, *„Rosneft” sozdaet СП и приобретает 50% долю в топливо-заправочном комплексе одного из крупнейших аэропортов Киргизии*, online: <https://www.rosneft.ru/press/releases/item/95186/> – 02 VI 2019.
- World Bank, 2015, *Kyrgyz Republic Partnership Program Snapshot*, online: <http://documents.worldbank.org/curated/en/206341486990416988/World-Bank-Kyrgyz-Republic-partnership-program-snapshot> – 16 VII 2019.
- World Bank, 2017, *Analysis of the Kyrgyz Republic's Energy Sector*, online: <http://documents.worldbank.org/curated/en/370411513356783137/Analysis-of-the-Kyrgyz-Republics-Energy-Sector> – 16 VII 2019.
- Vavina E., 2019, *Kirgiziya predlozhila Rosii vernut'sya k stroitel'stvu GES*, „Vedomosti”, 6 II, online: <https://www.vedomosti.ru/business/articles/2019/02/06/793480-kirgiziya> – 01 VI 2019.

Kirgistan, niewielka centralnoazjatycka republika, od trzydziestu lat zмага się z trudem niepodległości. Ten górski kraj, stanowiący niegdyś odległe peryferie Związku Radzieckiego, dzisiaj pod wieloma względami jest inspirującym demokratycznym wyjątkiem na tle państw regionu. Mimo to w procesie formowania nowoczesnego państwa, zintegrowanego z gospodarką światową organizmu ekonomicznego czy otwartego społeczeństwa, młoda republika kirgiska styka się z podobnymi trudnościami, co jej poradzieccy sąsiedzi. Nie zawsze radzi sobie z nimi lepiej, niewątpliwie natomiast czyni to w sposób bardziej otwarty.

Kirgiska transformacja jest intrygująca pod wieloma względami. Poza rzucającym się w oczy aspektem politycznym otwartość zachodzących w republice zmian umożliwia śledzenie innych istotnych przemian: gospodarczych, społecznych czy kulturowych, a także dokonywanych przez republikę wyborów międzynarodowych. Kirgistan niekoniecznie osiąga spektakularne sukcesy na tych polach, niemniej jednak dylematy rozwoju, stojące przed nim, w znacznej mierze są również problemami jego sąsiadów. Zasobniejsze w surowce i pozornie stabilniejsze Kazachstan czy Uzbekistan niechętnie jednak te problemy komunikują. Dlatego też analiza wydarzeń i procesów zachodzących w Kirgistanie pozwala na ukazanie szerszego kontekstu regionalnego i swoiste „odkodowanie” tamtejszej rzeczywistości.

Ze wstępu

<https://akademicka.pl/>

ISBN 978-83-8138-107-9

9 788381 381079

